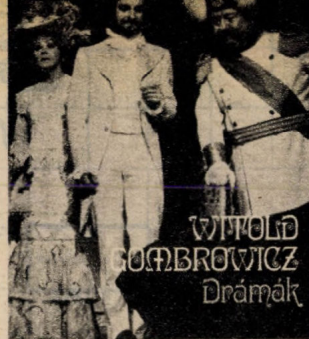

GOMBROWICZ: DRÁMÁK

Aligha van a modernista irodalomban nagyobb lengyel tekintély a világon, mint Witold Gombrowicz, akinek leghíresebb regénye, a *Ferdydurke* után most három drámáját is olvashatjuk magyarul. A színházlátogatók előtt nem ismeretlenek ezek a darabok: az *Esküvőt* Kaposváron, az *Operettet* a Vígszínházban, az *Yvonne, Burgundi hercegnőt* pedig Veszprémben mutatták be.

Gombrowicznak több befejezett drámája nincs is, tehát joggal beszélhetünk színházéletművének magyar nyelvű publikálásáról, és bocsássuk előre azt is, hogy a fordítások — *Spiró György, Eörsi István* és *Pályi András*, majd újfennt *Pályi András* jóvoltából — méltóak az eredeti művekhez. Méltó az ügyhöz az is, hogy a kötet utószavaként — ismereteim szerint — a legalaposabb magyar Gombrowicz-tanulmány olvasható, amely nemcsak eligazító, de értékelő-magyarozó szenvedélyével alighanem a tetemes nemzetközi

Gombrowicz-irodalomban is rangos helyet foglalhat el. Ez szintén *Pályi András* munkája. (Egy zárójelet megér annak megemlézése is, hogy korábban a Vigiliában Török Máriától ol-

vashattunk elmélyült dolgozatot a lengyel íróról.)

Az olvasó talán már gyanakszik is, hogy túlságosan sokat emlegetik itt neki a magyarázatokat, az eligazítást; bizonyára valami különlegesen súlyos, nehezen megfejthető művekről van szó. Nos, ezúttal csak megerősíteni tudjuk aggályainkban: Gombrowicz valóban nem tartozik a legkönnyebben emészthető gondolkodók közé.

És, lám, megint elvettetem a szót: gondolkodót mondtam és nem író. Ezzel jelezni kívánom, hogy filozófiailag szokatlanul föl-készült szerzővel találkozunk személyében, akinek egész életművén végigvonnak az igényes filozofálás nélkül, hogy bölcséleti magvát — miként ennek ellenére teszik — egyetlen filozófiai irányzathoz, egyetlen bölcselőhöz köthetnének. Magyarozói ugyan előszeretettel keresnek párhuzamokat Gombrowicz és — különösképpen — a francia egzisztencializmus között. A neves lengyel irodalmár, Artur Sandauer pontosan érzékeli a gombrowiczi képletet, amikor azt mondja: „Nem tisztán művész. Ellenkezőleg. Filozófusi és hitszónoki ambíciói vannak, bölcsességet taní-

tani, az ifjúság mestercsapatát lenni, megteremteni a létezés határozott módozatait”. Jó fülű, tájékozott olvasó talán ebből a röpké idézetből is megtalálja, megtalálhatja azokat az áthallásokat, amelyek még a katolikus francia egzisztencializmustól is távolinak tetszenek, de amelyek egyúttal más vidékeket is sejtetnek. Aligha tévedünk nagyot, ha a gondolkodó Gombrowicz szellemi társait inkább az úgynevezett preegzisztencialisták között keressük, és lehetőséget látunk onnan megközelítésére. Kierkegaard szokatlanul irodalmias, metaforikus bölcselétére gondolunk, és az emigráns orosz Nyikolaj Bergyajev történetfilozófiájára. Bergyajev A történelem értelme című művében írja: „az ember önafirmálása saját bukásához vezet: a semmiféle magasabb célhoz nem kapcsolódó emberi erők szabad játéka az ember kreatív erőinek kimerülését vonja maga után”. Ezt a mondattöredéket azért idéztük ide, mert ennél pontosabban aligha lehet megfogalmazni — tesse az — az *Esküvő* mondanóját, de minden bi-

zonnal az *Yvonne* fölfejtéséhez is hozzásegít.

A Gombrowicz-féle „tragigroteszk” minden esetben alapvető lételeméleti kérdéseket érintenek, érintik a személyiség és a történelem problematikáját, jóllehet nem történelmi darabok, azonban a sajátos időhasználat, időérzékelés mindenképpen ebbe az irányba mutat. Gombrowicz darabjai azonban nemcsak ezekkel a mély gondolatokkal vannak átitatva, de szembeötlő mérhetetlen iróniájuk is.

Úgy is mondhatnám, hogy a „tragigroteszk” megnevezés (azt hiszem, Julian Krzyzanowski professzor leleménye) márcsak azért is pontos, mert az összetétel első felével utal a művek tartalmi súlypontjára, míg a második felével a formájukra is. Szerzőnk esetében pedig szerfölött nagy a jelentősége a formának, nagyobb, mint azt általában megszoktuk: visszautalnánk korábbi Sandauer idézetünkre, ahol a „létezés határozott módozatairól” esett szó. Nos, a gombrowiczi formán legalább ennyit értenünk kell. Kivált vonatkozik ez *Esküvő* című darabjára, amelyet maga is hasonlóképpen értelmezett. Ez a „formizmus” (használnék ismét lengyel terminológiát) pedig Gombrowiczot visszaköti anyanyelve irodalmához, tehát oda, ahonnan elindult (Schulz és Witkiewicz tájékára), és ezzel talán sikerült égészéből valamit bevillanttanunk.

Fábíán László